

Олімпійський спорт у сучасній Німеччині

Володимир Платонов, Сергій Бубка, Юрій Павленко
Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Olympic sport in modern Germany

Volodymyr Platonov, Serhii Bubka, Iurii Pavlenko

ABSTRACT. *Objective.* To reveal the Olympic sport development trends in modern Germany. *Methods.* Analysis and generalization of special literature, documentary sources and materials of the Internet; system analysis; historical and logical method; comparative method. *Results.* During unification of the country, the management system for sport development of GFR was preserved, whereas the Olympic sports system of GDR was destroyed. In the following years, cardinal measures were taken in Germany to develop sport and improve the Olympic preparation. The main attention is paid to the improvement of the management structure, development of the material base, preparation and optimization of the work of specialists; organization of long-term preparation of athletes; scientific support.

Conclusions. When the country was united, it was logical to correct the GDR sports system and integrate it into the sport of GFR. The strategic direction of elite sport reforming should be the implementation of competent management and coordination of this area of activity at the highest state level.

Keywords: management, organization, centres, selection, preparation.

Олімпійський спорт у сучасній Німеччині

Володимир Платонов, Сергій Бубка, Юрій Павленко

АНОТАЦІЯ. *Мета.* Виявити тенденції розвитку олімпійського спорту у сучасній Німеччині. *Методи.* Аналіз й узагальнення спеціальної літератури, документальних джерел та матеріалів мережі Інтернет; системний аналіз; історико-логічний метод; компаративний метод. *Результати.* При об'єднанні країни була збережена система управління розвитком спорту ФРН; зруйновано систему олімпійського спорту НДР. Наступними роками у Німеччині було здійснено кардинальні заходи з розвитку спорту і вдосконалення олімпійської підготовки. Головну увагу приділено вдосконаленню структури управління, розвитку матеріальної бази, підготовці та оптимізації праці фахівців; організації багаторічної підготовки спортсменів; науковому забезпеченню.

Висновки. При об'єднанні країни логічно було здійснити корекцію системи спорту НДР та інтегрувати її у спорт ФРН. Стратегічним напрямом реформування спорту вищих досягнень має стати здійснення компетентного управління і координації цієї сфери діяльності на найвищому державному рівні.

Ключові слова: управління, організація, центри, відбір, підготовка.

Олимпийский спорт в современной Германии

Владимир Платонов, Сергей Бубка, Юрий Паленко

АННОТАЦИЯ. *Цель.* Выявить тенденции развития олимпийского спорта в современной Германии

Методы. Анализ и обобщение специальной литературы, документальных источников и материалов сети Интернет; системный анализ; историко-логический метод, компаративный метод.

Результаты. При объединении страны была сохранена система управления развитием спорта ФРГ; разрушена система олимпийского спорта ГДР. В последующие годы в Германии были осуществлены кардинальные меры по развитию спорта и совершенствованию олимпийской подготовки. Главное внимание уделено совершенствованию структуры управления, развитию материальной базы, подготовке и оптимизации труда специалистов; организации многолетней подготовки спортсменов; научному обеспечению.

Заключение. При объединении страны логично было осуществить коррекцию системы спорта ГДР и интегрировать ее в спорт ФРГ. Стратегическим направлением реформирования спорта высших достижений должно стать осуществление компетентного управления и координации этой сферы деятельности на высшем государственном уровне.

Ключевые слова: управление, организация, центры, отбор, подготовка.

Постановка проблеми. Розвиток олімпійського спорту в Німеччині, після об'єднання НДР і ФРН, спричинив серед фахівців активну дискусію [1, 9, 10]. Дійсно, підсумовування попередніх показників двох команд на Олімпійських іграх свідчило про перспективу підвищення рейтингу об'єднаної країни у неофіційному командному заліку. У реальності команда Німеччини не склала гідної конкуренції країнам-лідерам на Олімпійських іграх.

Стан і перспективи розвитку спорту вищих досягнень у Німеччині, як і в будь-якій іншій країні, багато в чому визначаються його історією, традиціями, аналізом сильних сторін та їх подальшим удосконаленням, усвідомленням прорахунків і недоликів, їх усуненням.

Мета дослідження – виявити тенденції розвитку олімпійського спорту у сучасній Німеччині.

Методи дослідження: аналіз й узагальнення спеціальної літератури, аналіз документальних джерел та матеріалів мережі Інтернет; системний аналіз; історико-логічний метод; компаративний метод.

СТАГНАЦІЯ НІМЕЦЬКОГО СПОРТУ ПІСЛЯ ОБ'ЄДНАННЯ КРАЇНИ (1990–2008 роки)

При об'єднанні Німеччини в країні була збережена система управління розвитком спорту, характерна для ФРН: держава всляк підтримує розвиток спорту вищих досягнень, а його результати на міжнародній арені розглядає як один зі значущих факторів демонстрації потенціалу країни та перспективних можливостей і водночас надає спорту автономію, можливість розвиватися в дусі співробітництва, без жорсткого державного регулювання. Такий підхід був визначений у ФРН після завершення Другої світової війни, коли було скасовано централізовану вертикаль управління спортом як спадщину правління націонал-соціалістів.

Спорт у Німеччині протягом тривалого періоду перебував у сфері діяльності Національного олімпійського комітету та Німецького спортивного союзу (DSB). Після невдалого виступу збірної Німеччини на Іграх XXVII і XXVIII Олімпіад у Сіднеї (2000) і Афінах (2004) ці організації були об'єднані в Німецький олімпійський спортивний союз (DOSB), що, однак, суттєво не вплинуло на систему управління спортом, яка розвивається відносно незалежно, постійно взаємодіючи і співпрацюючи з Федеральним урядом (через міністерство внутрішніх справ) і зі службами 16 федеральних земель Німеччини. Ці організації спільно з національними спортивними федераціями несуть солідарну відповідальність за розвиток спорту [5].

Структура типу державного міністерства спорту в країні відсутня, як відсутня, через федеральний устрій Німеччини, і будь-яка струнка, ієрархічно побудована система управління розвитком спорту.

У цих умовах DOSB є єдиною структурою, орієнтованою на добровільне об'єднання понад 88 тис. спортивних клубів і безлічі вищих організацій місцевого, регіо-

нального та національного рівнів навколо ідеї розвитку олімпійського спорту і консолідації зусиль на цілеспрямованій олімпійській підготовці. Протягом 20 років DSB, а з 2006 р. – DOSB досягти цього не вдалося через прагнення численних територіальних спортивних організацій і національних спортивних федерацій реалізації власних поглядів і політики в сфері спорту вищих досягнень і олімпійської підготовки [8].

Відсутність державного виконавчого органу з розвитку спорту і федеральний устрій країни не сприяли формуванню стрункої системи управління спортом, тому в Німеччині все частіше висловлювалася думка про необхідність компетентного управління і координації цієї сфери діяльності на найвищому державному рівні.

Об'єднання Німеччини призвело до руйнування стрункої і ефективної системи олімпійського спорту, яка існувала в НДР. В основі цього руйнування опинилися і тісно переплелися політичні і чисто спортивні причини. Спортивне керівництво ФРН, яке після об'єднання Німеччини зберегло свої владні повноваження, не змогло утриматися від спокуси розгромити систему спорту НДР, яка протягом багатьох років мала значну перевагу над системою спорту ФРН, завдаючи їй важких і принизливих поразок на світових спортивних аренах, у тому числі на Олімпійських іграх. Справді, було важко пояснити німецькій громадськості, яким чином НДР – невелика країна, людський і економічний потенціал якої був непорівнянний з існуючим у ФРН, мала беззаперечну перевагу в такій престижній і, що важливо, дуже популярній у ФРН сфері діяльності, як спорт.

Державні і спортивні структури ФРН завзято взяли за справу, і протягом 1990–1992 рр. система олімпійського спорту в східних землях об'єднаної Німеччини перестала існувати. Було демонтовано управлінську вертикаль, яка охоплювала всі ланки цієї системи – від масового і резервного спорту до спорту вищих досягнень, і скасовано фінансування. Був закритий і перетворений на малопотужний факультет найбільший в країні і один з найпопулярніших в світі навчальний центр – Вища школа фізичної культури в Лейпцигу. Така сама доля спіткала знаменитий Науково-дослідний інститут, розташований в тому ж Лейпцигу. Цей інститут протягом багатьох років відповідав за формування стратегії розвитку спорту в НДР, забезпечував науково-методичний та медико-біологічний супровід олімпійської підготовки на всіх її рівнях – від дитячого спорту до збірних команд країни. Уже через рік після об'єднання Німеччини штат цього інституту скоротився в 10 разів, що призвело до руйнування практично всіх його лабораторій. Зокрема, припинила своє існування найбільша в світі лабораторія біомеханічних досліджень, обладнана серією спеціальних стендів для вивчення техніки рухів в умовах, максимально наближених до змагальних. Те саме сталося і з гідродинамічним каналом з регульованим зустрічним потоком води, в якому здійснювалося тестування плавців. Були ліквідовані лабораторії спортивної кардіології,

фізіологічного і біохімічного контролю, спортивного відбору, знищений найбільший у світі інформаційний центр тощо [3].

Функції цих установ були передані в незрівнянно більш слабкі і практично повністю відірвані від практики олімпійської підготовки заклади ФРН, які і нині не змогли навіть наблизитися за якістю і ефективністю роботи до установ колишньої НДР.

Однак основних втрат зазнали кадри вищої кваліфікації: багато тренерів, які виховали в НДР переможців і призерів чемпіонатів світу, чемпіонів та призерів Олімпійських ігор, з надуманих причин практично були позбавлені права працювати за спеціальністю. Залишилися без роботи і численні наукові працівники, які займалися в НДР проблемами спортивної підготовки і здійснювали науково-методичний та медико-біологічний супровід підготовки спортсменів. Багато висококваліфікованих фахівців у об'єднаній Німеччині змушені були піти в інші сфери діяльності, а досвід і знання інших були затребувані за кордоном – в різних державах, де діяльність німецьких фахівців суттєво вплинула на зростання досягнень спортсменів цих країн та їхні успіхи на Олімпійських іграх. Мабуть, найбільш характерним прикладом щодо цього є КНР, фахівці якої в останньому десятилітті ХХ століття максимально використовували досягнення спортивної науки та практики СРСР і НДР.

Руйнування системи спорту вищих досягнень, яка функціонувала в НДР, звичайно, сталося через політичні причини: позначилося прагнення дискредитувати соціалістичну систему, яка переконливо продемонструвала свої переваги на матеріалі спорту вищих досягнень. Доводилося довго розшукувати не довелося: матеріали закритих архівів Науково-дослідного інституту в Лейпцигу свідчили про широкомасштабне застосування анаболічних стероїдів і решти лікарських препаратів у процесі підготовки спортсменів у збірних командах НДР. А в архівах спецслужб колишньої НДР були знайдені документи, в яких фахівці спорту зобов'язувалися тримати в таємниці секрети підготовки спортсменів високого класу. В результаті незаконне застосування допінгу і співпраця зі спецслужбами лягли в основу висунутих у Німеччині звинувачень проти фахівців спорту колишньої НДР і дискредитації її системи підготовки спортсменів, яка існувала в тій державі [1]. Справді, такі факти мали місце. І якщо стосовно співпраці зі спецслужбами НДР висунуті звинувачення, як правило, були надуманими, то щодо допінгу – об'єктивними. У НДР була закрита, у тому числі від самих спортсменів і тренерів, система використання лікарських речовин, яка передбачала застосування – під виглядом вітамінів і відновлювальних засобів – високо-ефективних допінгових речовин, включно з небезпечними для здоров'я спортсменів.

Винні в організації і реалізації цієї діяльності були піддані в об'єднаній Німеччині судовому переслідуванню, деякі з них, у тому числі окремі керівники спорту НДР,

були оштрафовані на різні суми, в основному, незначні, інші втратили право працювати за фахом.

Заради справедливості слід зазначити, що, як показали подальші події, широкомасштабне застосування анаболічних стероїдів та інших заборонених речовин тими роками було дуже поширене не лише в НДР, а й у низці західних країн, фахівці яких зіграли основну роль у руйнуванні східнонімецького спорту.

Трагічним для спорту об'єднаної Німеччини стало і те, що під приводом боротьби з допінгом була зруйнована вся надзвичайно ефективна система спорту НДР. Звичайно, серед безлічі факторів, які визначили успіх спортсменів тієї країни, було і фармакологічне забезпечення їхньої підготовки, однак його роль не була визначальною. Але фахівці ФРН, які отримали монополію на право керувати олімпійською підготовкою в об'єднаній Німеччині, не змогли або не захотіли цього побачити [2, 3].

Дивно, але руйнування спорту НДР супроводжувалося оптимістичними прогнозами щодо виступів спортсменів об'єднаної Німеччини на світовій і, зокрема, олімпійській арені, в основу чого було покладено підсумовування показників команд НДР і ФРН на Іграх XXIV Олімпіади 1988 р. у Сеулі, згідно з якими спортсменами цих двох країн було завойовано 142 медалі (у тому числі 48 золотих). Нагадаємо, що у збірній команді СРСР на тих Іграх було 132 медалі (55 золотих), а у США – 94 (36 золотих). Виходячи з цього, були чітко сформульовані претензії на загальнокомандну перемогу збірної Німеччини в неофіційному командному заліку на Іграх XXV Олімпіади 1992 р. у Барселоні, широко підтримані західною спортивною пресою. Цей план видавався абсолютно реальним, особливо якщо врахувати, що наприкінці 1991 р., напередодні Ігор-1992, розвалився Радянський Союз. У незалежних державах, які виникли на території колишнього СРСР, було демонтовано систему олімпійської підготовки і аж до червня 1992 р. взагалі не було розв'язано питання щодо участі в Іграх XXV Олімпіади спортсменів з колишнього СРСР (не враховуючи трьох прибалтійських республік).

Однак планам керівників спорту об'єднаної Німеччини не судилося збутися. Збірна цієї країни виступила на Іграх-1992 у Барселоні невдало і була буквально розгромлена Об'єднаною командою СНД (по суті – колишнього СРСР), а також з великим відривом програла і команді США. Медальні підсумки виступів на цих Іграх згаданих команд виглядали таким чином: ОК СНД – 45, 38, 29; США – 37, 34, 37; Німеччина – 33, 21, 28.

Це було лише початком затяжної кризи олімпійського спорту Німеччини. На Іграх XXVI Олімпіади 1996 р. в Атланті команда Німеччини виступила відносно слабо, але, завойовавши 20 золотих, 18 срібних і 27 бронзових медалей, все ж зберегла за собою третє місце (після США і Росії), а на Іграх XXVII Олімпіади 2000 р. у Сіднеї взагалі виявилася п'ятою (13, 17, 26), пропустивши вперед команди США, Росії, Китаю та Австралії. Вже після

Iгор-1996 у Німеччині добре усвідомили ту величезну шкоду, яку було завдано спорту цієї країни через руйнування системи східнонімецького спорту, проте втрати виявилися не виправними. Ні організаційні перебудови, ні розробка безлічі програмних і нормативних документів, ні спроби поновлення наукових центрів, ні величезні кошти, вкладені в розвиток баз олімпійської підготовки та елітних шкіл спорту, успіхів не принесли. Спортсмени Німеччини невдало виступили на Іграх XXVIII Олімпіади 2004 р. в Афінах – шосте місце (13 золотих, 16 срібних, 20 бронзових медалей) і на Іграх XXIX Олімпіади 2008 р. у Пекіні – п'яте місце (16, 11, 15 нагород).

РЕФОРМУВАННЯ СПОРТУ ВИЩИХ ДОСЯГНЕНЬ

Було б великою помилкою думати, що німецький спорт буде і надалі втрачати свої позиції у підсумкових таблицях Ігор Олімпіад. Наступними роками в Німеччині були здійснені кардинальні заходи з розвитку спорту вищих досягнень і вдосконалення олімпійської підготовки.

Всебічний аналіз стану олімпійського спорту в Німеччині на початку XXI ст. лів в основу розробленої Німецьким спортивним союзом Концепції розвитку спорту вищих досягнень – комплексного документа, головну увагу в якому було приділено вдосконаленню структури управління, фінансуванню і розвитку матеріальної бази, підготовці, підвищенню кваліфікації та оптимізації праці фахівців, особливо тренерів.

На базі цього документа були ухвалені Національна програма розвитку спорту вищих досягнень та численні програми з розвитку різних видів спорту в країні в цілому і в різних її федеральних землях, що охоплювали наступні за Іграми-2008 два олімпійських цикли – підготовку до Ігор XXX і XXXI Олімпіад (2012 і 2016 рр.).

У 2006 р. Німецьким олімпійським союзом була ухвалена нова модель управління розвитком спорту вищих досягнень, яка покликана об'єднувати в цілісну систему всю сукупність програм, організацій і структур, підпорядковану вирішенню головного завдання – досягнення німецькими спортсменами успіхів на міжнародній арені і, перш за все, – на Олімпійських іграх (рис. 1).

В основу прийнятої моделі управління покладено постійне вдосконалення механізмів функціонування різних її складових, на базі узагальнення наукових знань, передового досвіду, впровадження результатів власних досліджень. Підтримка наукових розробок, пов'язаних з оптимізацією процесу підготовки найсильніших спортсменів, оперативне впровадження перспективних рішень в практику визначаються як найважливіші напрями діяльності спортивних федерацій.

У підготовці національної команди до Ігор XXX Олімпіади 2012 р. у Німеччині були задіяні 36 штатних тренерів збірних команд та 31 тренер-сумісник, на оплату яких DOSB виділив 4,2 млн євро. Передбачалися премії Федерального міністерства внутрішніх справ тренерам олімпійських медалістів, які вперше були виплачені після XXI зимових Олімпійських ігор 2010 р. у Ванкувері. Понад 200 медичних працівників, 300 спортивних фізіотерапевтів забезпечували медичний супровід підготовки німецької команди до Ігор XXX Олімпіади 2012 р. у Лондоні. Активна діяльність антидопінгового центру протягом усього передолімпійського року і під час Ігор дозволила уникнути допінгових скандалів з німецькими спортсменами. Систематичного характеру набуло психологічне забезпечення підготовки спортсменів національної команди, яке почалося з 2002 р. Для вдосконалення інформаційного забезпечення за два роки до Ігор XXX Олімпіади в DOSB були створені бази даних з розвитку спорту в регіонах та аналізу спортивних результатів.

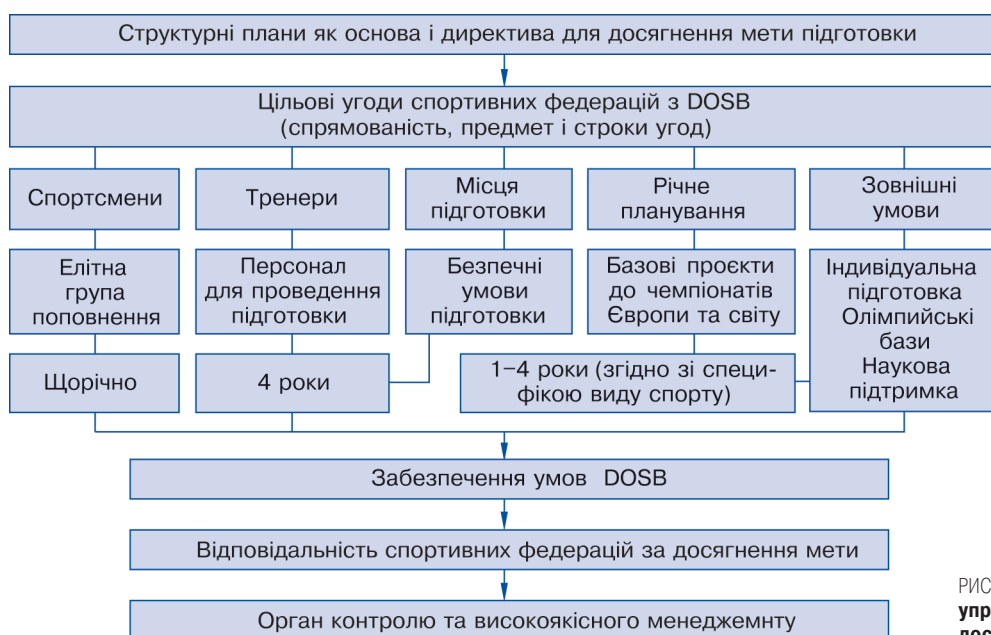

РИСУНОК 1 – Структура управління спортом вищих досягнень у Німеччині [6]

Виступ національної збірної команди Німеччини на Іграх XXX Олімпіади в Лондоні було визнано успішним. У резолюції загальних зборів DOSB, які відбулися наприкінці 2012 р., зазначалося, що німецька олімпійська команда досягла поставленої мети – завоювала медалей більше, ніж на попередніх Іграх Олімпіади 2008 р., чого не спостерігалось, починаючи з Ігор XXV Олімпіади 1992 р. у Барселоні. Німецькі атлети перевершили у Лондоні свої загальнокомандні результати, показані в Пекіні, на дві медалі. За загальною кількістю медалей (44) вони були п'ятими слідом за командами США (103), Китаю (91), Росії (70) та Великої Британії (65). Хоча за кількістю золотих медалей (11) досягнення німецьких спортсменів у Лондоні були гірші порівняно з Пекіном (там їх було 16). Команда Німеччини посіла на Іграх-2012 шосте місце в неофіційному командному заліку після США (46 золотих медалей), Китаю (38), Великої Британії (29), Росії (20) та Республіки Корея (13). Намітилася позитивна тенденція у загальній кількості перших–восьмих місць, яких у німецьких спортсменів збільшилося на 17 %: у Пекіні – 110, в Лондоні – 125.

Такі результати були досягнуті, незважаючи на той факт, що в Іграх XXX Олімпіади брала участь найменша кількість німецьких спортсменів (383), починаючи з Ігор XXV Олімпіади 1992 р. Скоротилася кількість видів спорту, в яких були завойовані медалі: в Пекіні – 22, в Лондоні – 16. Разом з цим DOSB не мав наміру концентрувати кошти на пріоритетних видах спорту, мотивуючи це тим, що, маючи конкурентоспроможних спортсменів у обмеженій кількості спортивних дисциплін, складно боротися за високе місце в неофіційному загальнокомандному заліку.

На тлі проведених реформ у спорті несподіванкою став слабкий виступ команди Німеччини на XXII зимових Олімпійських іграх 2014 р., на яких, завоювавши 19 медалей (вісім золотих, шість срібних і п'ять бронзових), команда цієї країни посіла незвичне для себе шосте місце в неофіційному командному заліку. Німецьку команду випередили спортсмени Росії – 29 медалей (11 золотих, 9 срібних, 9 бронзових), Норвегії – 26 медалей (11, 5, 10), Канади – 25 медалей (10, 10, 5), США – 28 медалей (9, 9, 10) і Нідерландів – 24 (8, 7, 9). Це був найгірший виступ команди об'єднаної Німеччини.

Але через чотири роки вона повернулася до олімпійських фаворитів (табл. 1). На XXIII зимових Олімпійських іграх 2016 р. в Пхьончхані команда Німеччини посіла друге місце у неофіційному командному заліку, здобувши стільки ж золотих медалей (14), як і команда Норвегії, й поступившись їй через меншу кількість срібних нагород (відповідно у норвежців – 14, у німців – 10).

Відповідно до цільових угод між DOSB і сімома національними федераціями із зимових видів спорту команда Німеччини планувала завоювати 27–42 медалі різного ґатунку. Німецькі спортсмени потенційно

могли досягти цільових показників, про що свідчать їхні 4–8-е місця (41), що незначно відрізняється від показників Росії та США (по 43), а також їхня кількість у команді Німеччини у Ванкувері (46).

Метою підготовки національної команди Німеччини до Ігор XXXI Олімпіади 2016 р. було перевершити у Ріо-де-Жанейро досягнення Ігор-2012, що передбачалося досягти за рахунок підвищеної уваги до видів спорту, в яких німецькі спортсмени не змогли завоювати олімпійські медалі у Лондоні.

Було ухвалено рішення про підвищення фінансування спортивної підготовки, що дозволяло забезпечити збалансоване задоволення запитів різних національних спортивних федерацій. Державне фінансування підготовки німецьких спортсменів до Ігор XXXI Олімпіади в Ріо-де-Жанейро збільшилося на 25 млн євро, які були спрямовані насамперед на поліпшення роботи тренерів, наукових співробітників і спортивних психологів. Фінансування національних спортивних федерацій, здійснюване під девізом «Інвестиції в майбутні успіхи», ґрунтувалося на підписанні цільової угоди з DOSB. Передбачалося фінансова підтримка спортсмена від моменту виявлення у нього спортивного таланту до адаптації його до суспільного життя після завершення спортивної кар'єри. Було визначено оптимальний заробітний фонд тренерів у розмірі 6 млн євро. Вирішувалося питання про надання премій тренерам, які готували спортивний резерв. Вибір тренерів національних збірних команд здійснювався за погодженням з Міністерством внутрішніх справ і DOSB після проходження атестації. Передбачалося цільове фінансування підвищення кваліфікації фахівців в Академії тренерів (м. Кельн) протягом усього олімпійського циклу 2013–2016 рр. [7].

У новому олімпійському циклі DOSB підвищив вимоги до спортивно-медичних центрів, у яких спортсмени могли безкоштовно проходити поглиблене медичне обстеження. Передбачалося посилення управлінських функцій з боку DOSB в науково-методичному забезпеченні підготовки спортсменів для узгодженої діяльності Інституту прикладної науки тренування, Інституту дослідження і

ТАБЛИЦЯ 1 – Підсумки виступу збірної команди Німеччини на зимових Олімпійських іграх 1992–2018 рр.

Рік і місце проведення зимових Олімпійських ігор	Кількість медалей				Місце	
	золоті	срібні	бронзові	загалом	за золотими медалями	за сумою медалей
1992, Альбервіль	9	7	8	24	3	2
1994, Ліллекхаммер	12	9	8	29	1	1
1998, Нагано	12	16	8	36	2	1
2002, Солт-Лейк-Сіті	11	12	6	29	1	1
2006, Турин	10	13	7	30	2	2
2014, Сочі	8	6	5	19	6	6
2018, Пхьончхан	14	10	7	31	2	2

ТАБЛИЦЯ 2 – Підсумки виступу збірної команди Німеччини на Іграх Олімпіад 1992–2016 рр.

Рік і місце проведення зимових Олімпійських ігор	Кількість медалей				Місце	
	золоті	срібні	бронзові	загалом	за золотими медалями	за сумою медалей
1992, Барселона	33	21	28	82	3	3
1996, Атланта	20	18	27	65	3	2
2000, Сідней	13	17	26	56	5–6	5
2004, Афіни	13	16	20	49	6	4
2008, Пекін	16	11	15	42	5	7
2012, Лондон	11	19	14	44	6–7	5
2016, Ріо-де-Жанейро	17	10	15	42	5	5–6

розвитку спортивного обладнання, Академії тренерів, інститутів спортивної науки, олімпійських баз, сервісної служби спорту вищих досягнень. В інформаційному забезпеченні робота була спрямована на створення бази даних спортсменів і фахівців, задіяних у спортивній підготовці, підвищення доступності необхідної інформації.

На Іграх XXXI Олімпіади 2016 р. команда Німеччини частково досягла поставленої мети – були перевищені досягнення чотирирічної давнини в неофіційному командному заліку (на один пункт), за кількістю золотих медалей (на шість більше), але за загальною кількістю було завойовано на дві нагороди менше. Таким чином, протягом трьох олімпійських циклів намітилася тенденція стабільного виступу команди Німеччини на Іграх Олімпіад (табл. 2).

Після Ігор XXX Олімпіади 2012 р. німецькі фахівці широко обговорювали два альтернативних стратегічних шляхи підтримки розвитку спорту вищих досягнень. Перший підхід передбачав подальше дотримання властивого Німеччині широкого представництва видів спорту в системі олімпійської підготовки, що обумовлювало необхідність збільшення державного фінансування спортивних федерацій. Другий підхід – концентрація ресурсів на перспективних видах спорту. Наприкінці 2016 р. було ухвалено остаточне рішення, засноване на реструктуризації фінансування спортивної сфери, яке зосереджується на перспективних спортсменах, видах змагань, спортивних дисциплінах, видах спорту за рахунок високої концентрації і посилення контролю наданої підтримки.

Традиційний підхід до фінансування національних спортивних федерацій базувався у Німеччині на трьох головних критеріях: кількість завойованих медалей на двох останніх Олімпійських іграх (з коефіцієнтом вагомості 3), кількість комплектів медалей, що розігруються на Олімпійських іграх (коефіцієнт 3) і кількість спортсменів, які виступали на останніх двох Олімпійських іграх (коефіцієнт 1).

Новий, так званий потенційно-орієнтовний підхід, крім аналізу спортивних досягнень, передбачає визначення потенціалу спортсмена у забезпеченні майбутніх успішних виступів. Розроблено алгоритм розподілу фі-

нансування. Спочатку на основі спеціально розробленої комп'ютерної програми «Системний аналіз потенціалу» («PotAS») визначається інтегральна оцінка за 20-ма напрямками. Розраховується 60 показників, що мають коефіцієнти вагомості і стосуються результатів, досягнутих спортсменами в окремих видах змагань і спортивних дисциплінах, їхні перспективи на найближчі чотири та вісім років, аналізується стан ресурсного забезпечення (організаційного, матеріально-технічного, науково-методичного, медичного, кадрового тощо). Отримані данні аналізує комісія з визначення потенціалу, до якої входять експерти від

Німецького олімпійського спортивного союзу, Федерального інституту спорту, Інституту прикладної науки і тренування, Академії тренерів [8].

У результаті всі види спорту (спортивні дисципліни, види змагань) розподіляються на три кластери (групи): «досконалість», «потенціал», «невеликий потенціал або його відсутність». Першій групі рекомендується повне фінансування, другій – вибіркове, третя група – не фінансується.

Реформа викликала багато критики з боку фахівців щодо припинення фінансування неперспективних видів спорту, оскільки, це, на їхню думку, негативно відіб'ється на розвитку цих видів спорту в Німеччині.

До актуальних напрямів реструктуризації спорту вищих досягнень належать такі:

- нова орієнтація структури фінансування;
- оптимізація федеральної державної координації;
- перебудова і концентрація структури кадрів;
- вдосконалення подвійної кар'єри спортсменів: спортивне удосконалення і отримання освіти;
- сприяння розвитку резервного спорту;
- оптимізація діяльності тренерів;
- централізований контроль і управління якістю роботи спортивних федерацій з боку DOSB;
- професіоналізація кадрів у структурах національних спортивних федерацій;
- розширення та оптимізація науково-методичного забезпечення;
- розвиток мережі спортивних споруд;
- концентрація і контроль підтримки підготовки спортсменів до Олімпійських ігор.

Проведені реформи в системі олімпійської підготовки спортсменів створюють хороші передумови для підвищення конкурентоспроможності команди Німеччини у боротьбі зі спортсменами Великої Британії, Республіки Корея, Франції та Австралії за високе місце в неофіційному загальнокомандному заліку на майбутніх Іграх Олімпіад.

Зупинимося на характеристиці найважливіших складових сучасної системи спорту вищих досягнень у Німеччині.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ ВИСОКОГО КЛАСУ

Нині в Німеччині сформовано досить струнку організаційно-управлінську модель підготовки спортсменів високого класу, яка охоплює перспективних юних спортсменів з 13–14-річного віку і розрахована на наступні 10–12 років підготовки (рис. 2, 3).

Реалізація цієї моделі передбачає всебічну підтримку тренувальної та змагальної діяльності спортсменів, що дозволяє їм протягом багатьох років готуватися на рівні вищих світових стандартів. У систему потрапляють спортсмени, починаючи з рівня D (юні перспективні спортсмени 13–14 років, визначені федераціями з видів спорту). З огляду на останнє реформування DOSB під-

тримка фокусується на пошуку талановитих дітей та юніорів, які мають потенціал успішно виступити на Олімпійських іграх через вісім років, і спортсменів, які готуються до наступних Олімпійських ігор, зі зменшенням уваги до інших збірних команд.

Держава бере на себе створення умов для функціонування всієї системи. До пріоритетних напрямів належать фінансування національних спортивних федерацій, утримання олімпійських навчальних центрів, національних навчальних центрів, федеральних баз, спортивних споруд, розвиток спортивної науки і підготовки спортивного резерву. На ці цілі щорічно виділяється понад 200 млн євро. Фінансову допомогу спортсменам рівнів A, B і C здійснює створений ще в 1967 р. Фонд допомоги німецькому спорту. З моменту заснування цей фонд

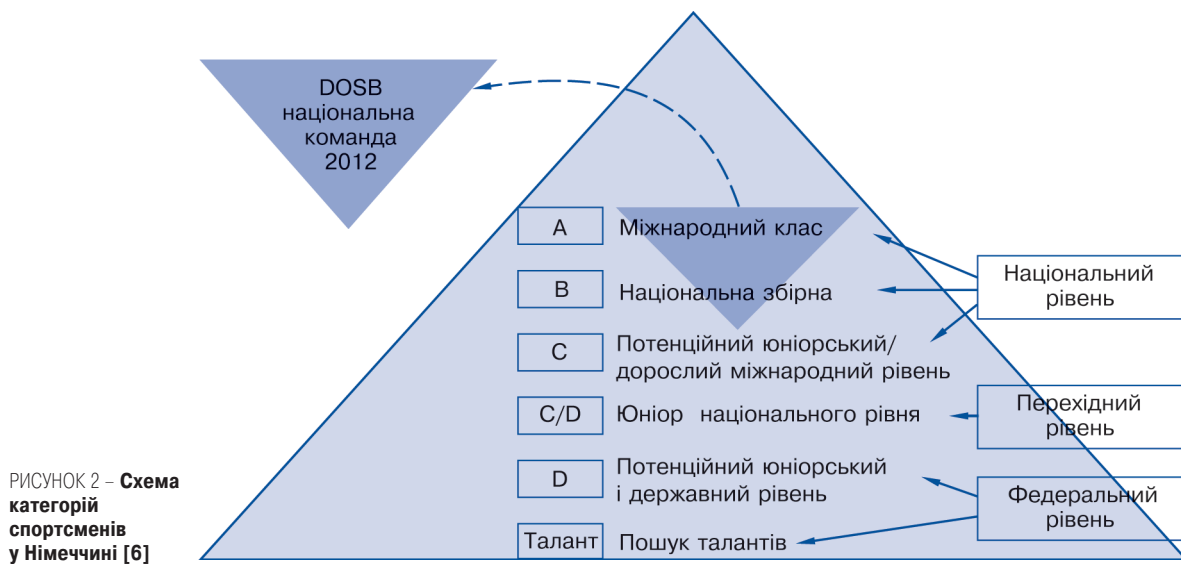

РИСУНОК 2 – Схема категорій спортсменів у Німеччині [6]

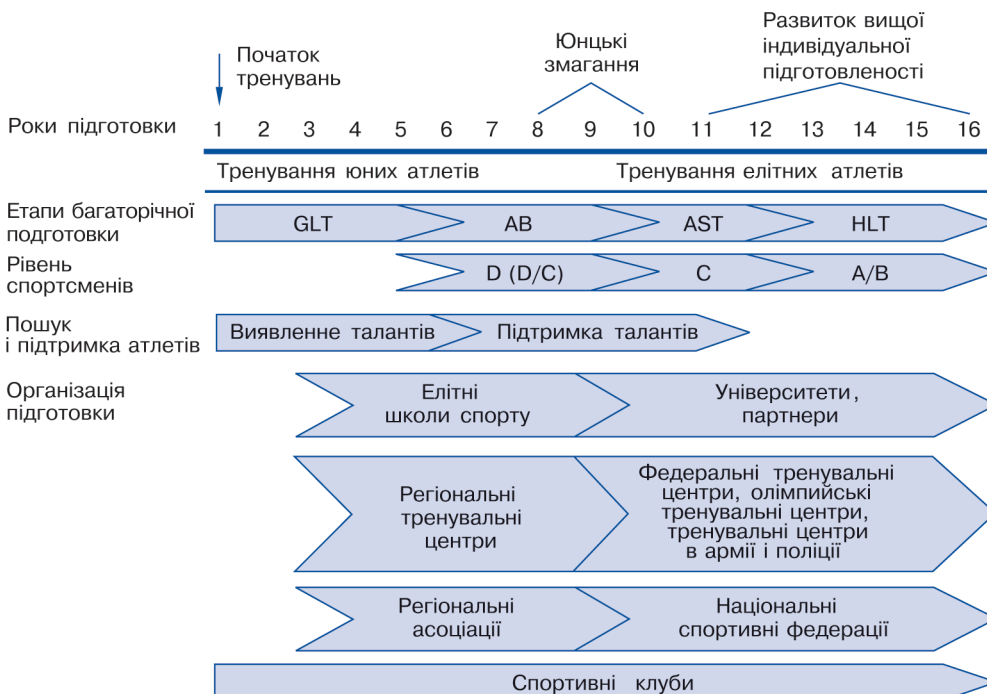

РИСУНОК 3 – Організаційно-управлінська модель підготовки спортсменів вищої кваліфікації в Німеччині: GLT – базове тренування; AB – поглиблене тренування; AST – тренування до вищих досягнень; HLT – тренування елітних спортсменів [7]

надав підтримку понад 49 тис. атлетів на загальну суму понад 400 млн євро, враховуючи премії спортсменам за досягнення високих результатів на Олімпійських іграх, чемпіонатах світу та інших найбільших змаганнях. До того ж національні спортивні федерації створили власні системи матеріального заохочення спортсменів за високі спортивні досягнення [10]. Крім того, багато спортсменів отримують призові гроші за участь у комерційних змаганнях, а також виплати від спонсорів і меценатів.

Ще одним напрямом стимулювання німецьких спортсменів є підтримка їх в плані отримання повноцінної освіти і визначення кар'єри після закінчення занять спортом. Створення умов для поєднання занять спортом на вищому рівні з навчанням у школах і вищих навчальних закладах, як і гарантії подальшого працевлаштування, характеризують сучасний німецький спорт як гуманну сферу діяльності, центральною фігурою якої є атлет [9, 10].

ФАХІВЦІ СПОРТУ ВИЩИХ ДОСЯГНЕНЬ

Кадри, що працюють у сфері спорту вищих досягнень у Німеччині, розподілені на три основні групи: організаційно-управлінський персонал; тренерський склад; технічний персонал. Сам по собі такий поділ ніякої новизни не має, проте є цікаві особливості, пов'язані зі структурою персоналу, з обійманими посадами, вимогами до освіти і професійної підготовки. Зокрема, в Німеччині суворо розділені функції директора виду спорту і головного тренера національної збірної, а також всіх підлеглих їм фахівців. Функції директора пов'язані з розвитком спорту в країні і в галузевих об'єднаннях федеральних земель, а функції тренера національної збірної команди – виключно з підготовкою спортсменів високого класу до міжнародних змагань.

Чітко розділені й функції тренерського складу. Головний тренер не займається безпосередньою підготовкою спортсменів, а переймається виключно питаннями організації і контролю – це загальне планування підготовки, контроль за якістю роботи тренерів та інших фахівців, координація взаємовідносин між тренерами різного рівня (тренером збірної команди з окремої спортивної дисципліни, тренером, який працює з резервом, тощо), планування та організація підготовки на різних базах, участь у змаганнях, планування і координація наукового і медичного обслуговування тощо. Тренер збірної команди зі спортивної дисципліни відповідає виключно за планування і реалізацію індивідуальних планів підготовки спортсменів з конкретної дисципліни виду спорту.

Так само суворо розділені в Німеччині функції й між іншими категоріями тренерів, які працюють з найбільшим резервом, в елітних школах спорту, в дитячих спортивних школах земель. Останнім часом у багатьох видах спорту стали виокремлюватися посади тренера з вдосконалення спортивної техніки, тестування і функціональної діагностики та ін., що дозволяє підвищити якість підготовки спортсменів.

Заслугує на увагу і система оплати праці тренерського складу, яка включає основну зарплату, стандартну для всіх категорій тренерів (3000–3500 євро на місяць), надбавки до зарплати (для тренерів, які працюють з резервом, – до 500 євро, для тренерів збірної команди зі спортивної дисципліни – до 1000 євро, для головного тренера – до 1500 євро), а також премії та оплату соціальних послуг. Преміями за успішні виступи спортсменів відзначають лише тренерів, які безпосередньо готують спортсменів до змагань. Стимуляція праці головних тренерів збірних, тренерів команд з видів спорту, тренерів спортивних шкіл здійснюється виключно надбавками до зарплати. Сукупний річний дохід головних тренерів коливається в діапазоні 74–87 тис. євро, тренерів зі спортивної дисципліни – 66–79 тис., а тренерів, які працюють з резервом, – 57–71 тис. євро.

Особливе місце стосовно всіх категорій фахівців у спорті Німеччини відводиться вимогам до освіти і підвищення кваліфікації. Зокрема, для тренерів наявність спеціальної освіти та регулярної перепідготовки в Академії тренерів (Кельн) є необхідною умовою для обіймання штатних посад у збірній команді, а також для отримання ліцензій, які діють у системі німецького спорту. Академія тренерів є основним місцем підготовки та підвищення кваліфікації тренерського складу, де створено необхідні умови для реалізації сучасних освітніх програм.

Тренери, рекомендовані провідними спортивними федераціями, після опанування програми навчання (від 1,5 до 3 років) отримують державну кваліфікацію і ліцензію тренера вищого рівня – диплом Німецької конфедерації олімпійських видів спорту.

ЕЛІТНІ ШКОЛИ СПОРТУ

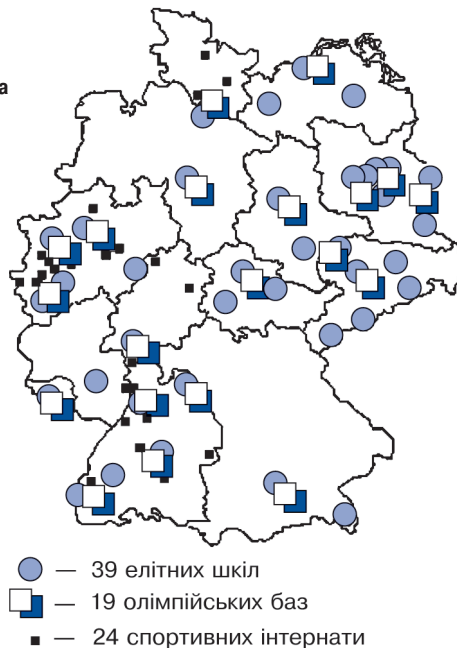
Через більше як десять років після об'єднання Німеччини Німецьким спортивним союзом було гостро поставлено питання про необхідність створення високоєфективних спортивних шкіл – за зразком спортивних шкіл молоді, які були в НДР. Практика, сформована в НДР ще наприкінці 1960-х – на початку 1970-х років, сьогодні відновлена в Німеччині у вигляді 39 елітних шкіл спорту.

Основні положення, на яких ґрунтується діяльність таких шкіл, добре відомі:

- наявність елітної школи спорту у вигляді інтернату спортивного профілю;
- органічний взаємозв'язок спортивної підготовки в елітній школі спорту з освітніми програмами;
- розташування елітної школи спорту в безпосередній близькості від спортивної бази;
- обов'язкова відповідність спортивного профілю елітної школи спорту профілю спортивної бази.

У такі школи приймають лише обдарованих дітей, які пройшли початкову підготовку і спортивний відбір. Після кожного етапу навчання всебічно оцінюється перспективність юних спортсменів і доцільність подальшого перебування їх в елітній школі. Безперспективних юних

РИСУНОК 4 –
Розташування
елітних шкіл,
олімпійських баз та
інтернатів у
Німеччині [6]

спортсменів відраховують, і вони мають звільнити місце в інтернаті.

Однак існуюча нині в Німеччині система ступеневого відбору – незрівнянно м'якша, ніж та, яка була в цій сфері в НДР. У теперішній Німеччині чимало юних спортсменів, які не здатні досягти результатів світового рівня, все ж залишаються в елітних школах.

За останніми даними, в 39 елітних школах спорту Німеччини готуються понад 11 тис. спортсменів. Навчання і проживання спортсменів таких шкіл здійснюється в широкій мережі інтернатів, розташованих безпосередньо поблизу олімпійських баз (рис. 4).

Діяльність елітних шкіл спорту забезпечується фахівцями різного профілю (понад 5 тис. чоловік, серед них – близько 500 висококваліфікованих тренерів).

Діяльність таких шкіл є досить ефективною: переважна більшість німецьких спортсменів (близько 80 %), які досягли останніми роками успіхів на світовій і олімпійській арені, були вихованцями цих шкіл. Найуспішніше елітні школи працюють і розвиваються в східних землях Німеччини, де, незважаючи на всі руйнівні щодо спорту наслідки об'єднання країни, збереглися елементи середовища, фахівці, а також менталітет населення, що сприяє успішній діяльності таких шкіл [10]. Разом з цим за останніми реформами передбачається скорочення федеральних шкіл на 20 %.

ОСНОВНІ БАЗИ ОЛІМПІЙСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

Нині у Німеччині функціонують 19 основних баз для підготовки найсильніших спортсменів – членів національних збірних команд. Базы розташовані у великих містах і рівномірно розподілені по всій території країни. Усі вони спеціалізовані під різні види спорту і мають інфраструктуру, необхідну для повноцінної підготовки

спортсменів. Базы оснащені відповідним обладнанням; є можливість забезпечення повного спектру наукових і медичних послуг, умови для реалізації освітніх програм для спортсменів і тренерів, для комфортного проживання і проведення вільного часу. Розпочате реформування спорту передбачає скорочення центрів олімпійської підготовки до 13.

Федеральний устрій Німеччини та визначені законодавством широкі права земель утруднюють створення єдиної системи спорту вищих досягнень, проте дозволяють реалізувати різні ідеї і підходи. Наприклад, у землі Північний Рейн-Вестфалія, розташованій у західній частині Німеччини (столиця – Дюссельдорф), стартував проект «Momentum». На здійснення цього проекту Міністерством інновацій, досліджень, науки і технології, Міністерством економіки і рештою організацій щорічно виділяється 500 тис. євро.

У рамках згаданого проекту на базі Німецького спортивного інституту в Кельні почав функціонувати Німецький науково-дослідний центр спорту вищих досягнень. Діяльність цього центру орієнтована на впровадження в практику результатів наукових досліджень. Центр проводить консультації і обслуговування спортсменів, займається підвищенням кваліфікації керівників, тренерів, лікарів. Приблизно 120 фахівців з біохімії, біомеханіки, ортопедії, спортивної медицини, спортивного тренування і спортивної інформатики здійснюють науковий супровід підготовки близько 200 спортсменів.

РЕГІОНАЛЬНІ ТРЕНУВАЛЬНІ ЦЕНТРИ, УНІВЕРСИТЕТИ-ПАРТНЕРИ

Крім елітних спортивних шкіл, у Німеччині є велика кількість тренувальних центрів на базі шкіл, університетів і спортивних організацій, в яких створено умови для повноцінної підготовки спортсменів у поєднанні з освітньою діяльністю в школах та університетах. Ці школи і університети розташовані у безпосередній близькості від спортивних об'єктів і надають спортсменам спеціальний режим життя, який дозволяє поєднувати навчання з напруженою спортивною підготовкою. Розвиток цього напрямку підготовки спортсменів вищої кваліфікації багато в чому відбувається завдяки представникам ділового світу, які надають організаційну і фінансову допомогу.

Регіональні тренувальні центри і університети-партнери підлаштовані під загальну систему управління спортом вищих досягнень і олімпійської підготовки (рис. 5).

СПОРТ У ФЕДЕРАЛЬНИХ ЗБРОЙНИХ СИЛАХ, ПОЛІЦІІ ТА МИТНІЙ СЛУЖБІ

У Німеччині є давня традиція, за якою збройні сили активно сприяють розвитку спорту. Так було за часів Веймарської Республіки, а потім в НДР (з її Народною Армією) і у ФРН (після створення в 1956 р. федеральних збройних сил – бундесверу).

РИСУНОК 5 – Елементи організаційної структури спорту вищих досягнень у Німеччині

На сьогодні різні силові структури Німеччини підтримують спорт вищих досягнень, надаючи великій кількості спортсменів можливість використовувати до 70 % часу для повноцінної тренувальної та змагальної діяльності, розвивають матеріально-технічну базу спорту, тісно співпрацюють з національними спортивними федераціями.

Федеральні збройні сили, федеральна прикордонна поліція і митниця, національна поліція сприяють успішним виступам спортсменів Німеччини на Олімпійських іграх. Наприклад, на XXII зимових Олімпійських іграх 2014 р. представники цих структур становили 77,7 % національної команди (119 з 153 спортсменів), серед яких 23 стали олімпійськими медалістами [4].

ПЕРВИННИЙ ВІДБІР І ПОЧАТКОВА СПОРТИВНА ПІДГОТОВКА ДІТЕЙ

Однією з основних особливостей спорту вищих досягнень у сучасній Німеччині, яка принципово відрізняє його від спорту НДР, є відсутність будь-якої системи науково обґрунтованого і організованого відбору перспективних дітей у процесі початкового навчання та тренування на першому етапі багаторічного спортивного вдосконалення. Якщо в системі фізичного виховання в середніх школах НДР були передбачені масові обстеження школярів перших – третіх класів з метою виявлення схильності дітей до занять спортом і відбору в тренувальні центри, а потім і в дитячо-юнацькі спортивні школи, то після об'єднання Німеччини ця система була

вщент зруйнована, а процес відбору талантів набув стихійного характеру.

У сучасній Німеччині основними критеріями відбору стали спортивні результати в різних дитячо-юнацьких змаганнях, включаючи такі великі, як «Федеральні ігри молоді» та «Молодь готується до Олімпійських ігор», візуальний огляд і суб'єктивна думка тренера та викладача фізичного виховання [9].

Зазначимо, що пошуки талановитих дітей через систему дитячих змагань як основний метод показав свою неефективність і був відкинтий системою східноєвропейського спорту з об'єктивних причин: по-перше, через відсутність достовірного зв'язку між досягненнями у дитячому спорті й у спорті вищих досягнень, а по-друге, оскільки орієнтація на результат в дитячих змаганнях неминуче призводить до форсованої підготовки – з усіма її негативними наслідками, які у більшості випадків спричиняють порушення основних закономірностей багаторічної підготовки.

Саме у первинному відборі та початковій підготовці криється одна з найслабкіших ланок сучасного спорту Німеччини, що свого часу знецінювало величезну перевагу ФРН перед тодішньою НДР у людських ресурсах. Оновлюваність збірних команд у сучасній Німеччині молодими спортсменами високої кваліфікації, як і внутрішня конкуренція в збірних командах цієї країни з різних видів спорту, значно нижча, ніж у колишній НДР. Це врешті-решт негативним чином позначилося на рівні майстерності та досягненнях спортсменів Німеччини на олімпійських аренах.

Проілюструємо це на матеріалі двох наймасовіших і найпопулярніших видів спорту – легкої атлетики (табл. 3) і плавання (табл. 4).

Пояснення настільки безрадісного стану справ у цьому розділі системи спорту Німеччини фахівці цієї країни вбачають у тому, що «в тоталітарній спортивній системі НДР діти мали займатися спортом незалежно від їх особистих бажань», тоді як систему сучасної Німеччини вирізняють «багаторазові можливості використання дітьми вільного часу і особиста свобода» [10].

Настільки примітивне пояснення, яке не відбиває справжнього стану справ, не витримує критики: в НДР будь-який юний спортсмен, навіть з видатними задатками, коли він не бажав наполегливо і цілеспрямовано працювати, негайно усувався з системи спорту вищих досягнень – з поясненням, що в сфері спорту у нього немає великих перспектив, що тут йому немає необхідності витратити час і сили, а потрібно постаратися знайти себе в іншій галузі, в якій він може досягти успіху і бути корисним членом суспільства. З іншого боку, вся виховна робота з талановитою молоддю в НДР була поставлена таким чином, що основною «особистою перевагою» спортсменів був спорт вищих досягнень, якому вони віддавали максимум сил і енергії.

Причина проблем дитячого спорту і пошуку спортивних талантів у Німеччині полягає в іншому – у відсутності системи масового навчання і первинного відбору та в небажанні федеральних земель витратити кошти і сили для її створення.

ТАБЛИЦЯ 3 – Підсумки виступів команди НДР (1988) і команди Німеччини (2004–2016) у змаганнях з легкої атлетики на Іграх Олімпіад

Рік і місце проведення Ігор Олімпіад	Команда країни	Кількість завойованих золотих медалей	Кількість завойованих медалей усіх ґатунків	Кількість місць у шістках найсильніших за видами спорту
1988, Сеул	НДР	6	27	40
2004, Афіни	Німеччина	–	2	6
2008, Пекін	Німеччина	–	1	8
2012, Лондон	Німеччина	1	8	18
2016, Ріо-де-Жанейро	Німеччина	2	3	14

ТАБЛИЦЯ 4 – Підсумки виступів команди НДР (1988) і команди Німеччини (2004–2016) у змаганнях з плавання на Іграх Олімпіад

Рік і місце проведення Ігор Олімпіад	Команда країни	Кількість завойованих золотих медалей	Кількість завойованих медалей усіх ґатунків	Кількість місць у шістках найсильніших за видами спорту
1988, Сеул	НДР	11	28	35
2004, Афіни	Німеччина	–	5	13
2008, Пекін	Німеччина	2	3	6
2012, Лондон	Німеччина	–	1	9
2016, Ріо-де-Жанейро	Німеччина	–	–	9

СПОРТИВНА НАУКА Й НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЛІМПІЙСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

Серйозною проблемою спорту в сучасній Німеччині, на нашу думку, є низька ефективність спортивної науки, особливо її прикладної частини, відсутність повноцінної системи наукового забезпечення олімпійської підготовки, відірваність наукових досліджень від потреб спортивної практики.

До об'єднання Німеччини спортивна наука досить інтенсивно розвивалась і в НДР, і в ФРН, що справедливо зазначають фахівці, характеризуючи внесок науки в досягнення спортсменів обох країн [10]. Однак у кожній з цих держав спортивна наука розвивалася своїми, принципово різними шляхами.

У НДР здійснення серйозних досліджень у сфері спорту вищих досягнень почалося наприкінці 1950-х років на основі досвіду СРСР, де на той час вже протягом десятиліття всі наукові дослідження і науково-практичні розробки були органічно пов'язані із запитами спортивної практики, сприяли формуванню наукових основ підготовки спортсменів високого класу та спортивного резерву.

Подібним шляхом пішла і НДР, підпорядкувавши всю свою спортивну науку розв'язанню практичних завдань спорту вищих досягнень. Вже до початку 1970-х років у цій країні сформувалася високоефективна система наукових досліджень, в якій були задіяні наукові інститути, творчі колективи спеціальних вузів і факультетів, велика кількість суміжних організацій, здатних збагатити своїми досягненнями систему підготовки спортсменів. Одночасно створювалася система оперативного впровадження досягнень науки в спортивну практику, постійного супроводу науковцями процесу підготовки спортсменів, починаючи від відбору в дитячі спортивні школи і закінчуючи участю найсильніших спортсменів НДР у чемпіонатах світу і Олімпійських іграх.

Саме наукове забезпечення всіх складових спорту вищих досягнень привело збірну НДР до феноменальних результатів на Іграх XXI Олімпіади 1976 р. у Монреалі та на XII зимових Олімпійських іграх 1976 р. у Інсбруку – других місць після команд СРСР за всіма найважливішими показниками, виграшу у збірної команди США і величезній перевазі над командами решти країн.

Ці успіхи сприяли подальшому розвитку спортивної науки в НДР, яка за багатьма параметрами, враховуючи кількість науковців, наблизилася до системи, яка була в СРСР.

В окремих напрямках, особливо тих, які були пов'язані з розробкою штучного сучасного високоефективного спортивного інвентарю (велосипеди, човни, боби для бобслею, сани, лижі, спортивний одяг тощо), НДР безсумнівно стала світовим лідером.

Настільки ж вражаючими були результати розробки в НДР ефективних методів комплексного тестування спортсменів – з метою управління процесом підготовки

і перебігом адаптаційних реакцій. Ці методи і сьогодні, коли минуло понад сорок років, є одними з найбільш інформативних і широко використовуваних у збірних командах багатьох країн світу.

Зовсім іншим шляхом відбувався розвиток спортивної науки у ФРН: за таким самим принципом, як і вся західна наука, – з великою кількістю досліджень у галузях біомеханіки, фізіології, медицини, тематика яких визначалася не замовленням спортивної практики, а особистими поглядами вчених, співпрацею їх з науковими центрами США, скандинавських країн та інших країн західного світу. Тому дуже важко погодитися з позицією фахівців сучасної Німеччини, які стверджують, що «в змагальній битві двох німецьких спортивних систем між 1964 і 1989 р. великий обсяг наукових досліджень був виконаний і у Східній, і у Західній Німеччині. В обох системах досягнення науки та спортивної медицини суттєво вплинули на повний успіх» [10].

Добре відомо, що всі ті роки були успішними лише для олімпійського спорту НДР. Щодо спорту ФРН, то вони були роками розчарувань і систематичних поразок від спортсменів НДР, що, між іншим, було обумовлено і слабкістю спортивної науки у ФРН. Небажання змиритися з цими очевидними фактами після об'єднання Німеччини повело фахівців ФРН, які отримали монополію владу в справі реорганізації спортивної науки в країні, хибним шляхом, котрий багато в чому став причиною невдач спорту Німеччини на Іграх Олімпіад, починаючи з 1992 р.

Основною помилкою стало фактичне закриття найбільшого центру фундаментальної та прикладної науки – Науково-дослідного інституту в Лейпцигу (зі штатом понад 600 осіб), який не лише виконував роль основного закладу з науково-методичного забезпечення олімпійського спорту, а й координував діяльність численних наукових установ НДР, залучених у широкомасштабну систему наукового забезпечення спорту вищих досягнень.

У 1993 р. в реорганізованому після возз'єднання Німеччини інституті всі його лабораторії було зачинено, понад 90 % спеціалістів звільнено, майже всі унікальні дослідницькі полігони перестали існувати.

У зв'язку з цим вкрай важко погодитися з позицією, згідно з якою «коли зруйнувалася спортивна система НДР після мирної революції 1989 р., можливості наукових послуг, найважливіші результати наукових досліджень, передові технології, надбані обома системами, були збережені» [10].

Все це – вже далека, але вельми повчальна історія, яка багато в чому визначила розвиток олімпійського спорту Німеччини після об'єднання країни.

Нині в Німеччині прекрасно розуміють, яку високу ціну довелося заплатити за грубі помилки, зроблені на хвилі політичної ейфорії від об'єднання країни, і багато роблять для того, щоб впроваджувати ефективну політику у сфері спортивної науки, розвинути мережу наукових установ, здатних здійснювати повноцінне забезпечення запитів спорту вищих досягнень та олімпійської

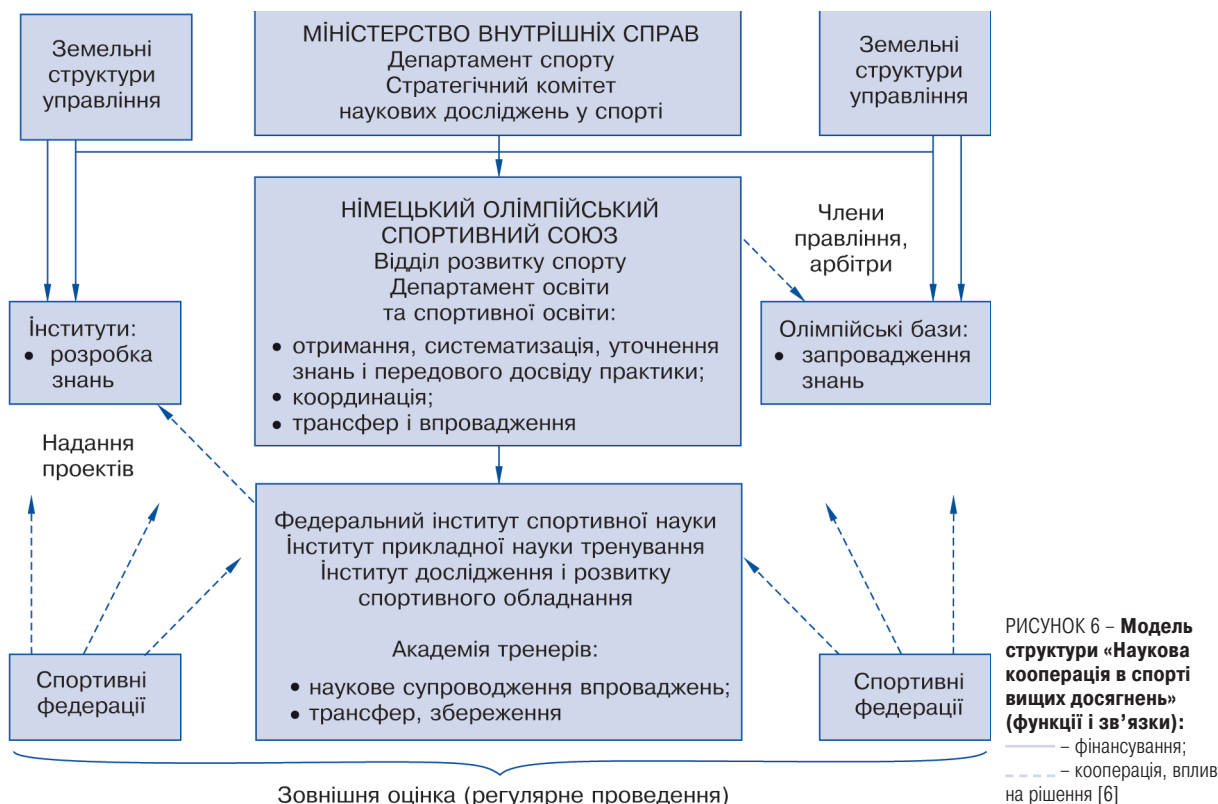

РИСУНОК 7 – Основні напрями довгострокової стратегічної програми наукових досліджень у спорті вищих досягнень Німеччини [2]

підготовки. У реалізації моделі «Наукова кооперація в спорті вищих досягнень» важливою визнано безпосередню участь вищих керівних органів у всіх галузях і процесах наукової діяльності (рис. 6).

Наукова діяльність у спорті вищих досягнень ґрунтується на чотирьох традиційних складових: фундаментальні дослідження, прикладні дослідження, наукові розробки, підготовка кадрів.

У Довгостроковій стратегічній програмі наукових досліджень у спорті вищих досягнень, яку курирує Федеральний інститут спортивної науки, основними науковими напрямками визначені: спорт і суспільство; спорт і здоров'я; управління спортивною підготовкою; підготовка тренерів і керівників; підготовка резерву для спорту вищих досягнень; спортивні матеріали, спортивне обладнання та будівельні матеріали; інформаційно-комунікаційні системи; перспективні та інноваційні проекти (рис. 7).

Головні обов'язки з впровадження наукових розробок у спорт вищих досягнень покладені на наукових консультантів, які входять до штату національних команд і тісно співпрацюють з науковими та навчальними установами країни. Велика увага приділяється харчуванню спортсменів як в межах країни, так і під час перебування на тренувальних зборах і змаганнях за кордоном.

Обов'язковим є регулярне проведення комплексних поглиблених обстежень спортсменів і моніторинг їхнього стану.

Проблематику спорту вищих досягнень у Німеччині нині розробляють понад 60 наукових установ – інститути і лабораторії, розташовані в різних землях країни. Найбільшим з них є Німецький спортивний університет в Кельні, який здійснює значну кількість досліджень фундаментальних проблем сучасного спорту, а також реалізує науково-практичні проекти у співпраці з тренувальними центрами і національними спортивними федераціями.

Інститут прикладної науки тренування у Лейпцигу та Інститут досліджень і розвитку спортивного спорядження у Берліні орієнтовані в основному на науково-практичні розробки та надання різних послуг спортивним організаціям. Ці інститути намагаються відновити підходи і продовжувати роботу в тих напрямках, які були характерні для НДР. Наприклад, Інститут досліджень і розвитку спортивного обладнання здійснює свою роботу в спільноті з 15 національними спортивними федераціями у питаннях створення і вдосконалення спорядження, призначеного для атлетів вищої кваліфікації, – ковзанів, лиж, човнів, велосипедів тощо. Проводяться також дослідження нових матеріалів, здійснюються різні роз-

робки, в яких задіяні підприємства – виробники спортивного спорядження. Інститут перевіряє дослідні зразки в тренувальній та змагальній діяльності, за участю спортсменів високого класу.

Принциповим нововведенням у розвитку спортивної науки в Німеччині, ухваленим у 2005 р., є покладання функцій з управління та координації наукових досліджень у сфері спорту вищих досягнень на Федеральний інститут спортивної науки, створений у Бонні ще в 1970 р. Інститут спільно з науковими установами, закладами вищої освіти, тренувальними центрами, національними спортивними федераціями формує основну тематику досліджень, розміщує замовлення і підписує відповідні контракти, для чого щорічно виділяється понад 66 млн євро. Це джерело фінансування – серйозне доповнення до асигнувань на дослідження в галузі спорту, які проводяться в наукових установах та навчальних закладах, а також до коштів, що отримуються за прямими договорами зі спортивними організаціями – федераціями, клубами тощо.

Таким чином, нині в Німеччині створено цілісну і логічну систему наукових досліджень у сфері спорту та наукового забезпечення підготовки спортсменів. За масштабами ця система не поступається, а за деякими позиціями перевершує системи, створені в Австралії або у Великій Британії.

Дискусія. У сучасній Німеччині стосовно елітного спорту післявоєнного періоду вироблена досить однозначна позиція, згідно з якою в спорті країни виділяються три фази розвитку: «повна реорганізація після Другої світової війни; битва між спортивними системами протягом періоду, коли Німеччина була розділена; і остання, але жодною мірою не менш значуща, інтеграція спортивної системи, розвинутої в Німецькій Демократичній Республіці (НДР), в спортивну систему Федеративної Республіки Німеччини після возз'єднання» [10].

Проведене дослідження засвідчило, що таке формулювання принципово спотворює дійсний стан справ щодо другої і третьої фаз, не дозволяє об'єктивно оцінити причини негативної динаміки виступів команди Німеччини на Іграх Олімпіад 1996–2016 рр., зробити правильні висновки і спрямувати розвиток елітного спорту в цій країні у більш ефективне русло.

Першою принциповою помилкою є спроба створити атмосферу «битви» двох спортивних систем у період другої фази. Насправді ніякої битви не було, а спостерігалася беззаперечна перевага спортивної системи невеликої НДР над спортивною системою великої і потужної

країни – ФРН. Протягом багатьох років спортсмени ФРН зазнавали принизливих поразок від спортсменів НДР на Іграх Олімпіад, зимових Олімпійських іграх і більшості чемпіонатів світу.

Тому в третій зі згаданих фаз – при об'єднанні Німеччини – цілком логічно було б не інтегрувати систему спорту НДР в систему спорту ФРН, а, навпаки, використовувати спорт НДР як оптимальну модель для спорту ФРН, здійснивши лише гостро необхідну – через відмінності політичних і економічних систем – корекцію.

Поки ж у Німеччині, на відміну, скажімо, від Франції, немає іншого шляху, як наполегливо працювати над реалізацією підходу до побудови олімпійської підготовки, заснованого на знаходженні компромісу між інтересами держави і DOSB, орієнтованими на загальнокомандний успіх, і інтересами національних спортивних федерацій, територіальних структур, спортивних клубів, тренерів і спортсменів, що часто мають інші цілі, які не пов'язані з ефективною олімпійською підготовкою.

Досвід низки країн, який останніми роками особливо яскраво проявився в Норвегії, Великій Британії і Канаді, свідчить про те, що можна добитися консолідації зусиль всіх основних представників системи спорту вищих досягнень на багаторічній цілеспрямованій підготовці до Олімпійських ігор. Якщо таке відбудеться в Німеччині, ця країна безсумнівно повернеться до числа трьох-чотирьох лідерів сучасного олімпійського спорту [3].

Подальша перспектива вивчення розвитку олімпійського спорту в Німеччині полягає у визначенні ефективності практичної реалізації низки директивних документів, прийнятих у країні в останні роки.

Висновки. При об'єднанні країни логічно було здійснити корекцію системи спорту Німецької Демократичної Республіки та інтегрувати її у спорт Федеральної Республіки Німеччини. На теперішній час відсутність державного виконавчого органу з розвитку спорту і федеральний устрій Німеччини не сприяють формуванню стрункої системи управління спортом.

Стратегічним напрямом реформування спорту вищих досягнень має стати здійснення компетентного управління і координації цієї сфери діяльності на найвищому державному рівні з комплексним врахуванням як загальнодержавних інтересів в успішному виступі національної збірної команди на Олімпійських іграх, так і зацікавленості національних спортивних федерацій, територіальних структур, спортивних клубів, тренерів і спортсменів.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що немає ніякого конфлікту інтересів.

■ Literatures

1. Бубка СН, Платонов ВН, ред. Менеджмент подготовки спортсменов к Олимпийским играм [Management of athletes' preparation for the Olympic games]. Киев: Олимпийская литература, 2017. 480 с.
2. Павленко ЮО. Організаційно-методологічні основи формування науково-методичного забезпечення підготовки національних команд до Олімпійських ігор [Organizational and methodological bases for the formation of scientific and methodological support of national team preparation for the Olympic Games] [дисертація]. Київ; 2012. 428 с.
3. Платонов В, Павленко Ю, Томашевский В. Подготовка спортсменов разных стран к Олимпийским играм [Preparation of athletes from different

- countries for the Olympic games]. Киев: Издательский дом Д. Бураго, 2012. 336 с.
4. Bundesministerium des Innern Official Website. [online] Available at: <https://www.bmi.bund.de/DE/themen/sport/sport-node.html> [Accessed 30 Sep. 2019].
 5. Sportausschuss des Deutschen Bundestages Official Website. [online] Available at: <https://www.bundestag.de/ausschuesse18/a05/> [Accessed 22 Sep. 2019].
 6. Deutscher Olympischer Sport Bund. Neues Steuerungsmodell Leistungssport des DOSB. Berlin: DOSB, 2006 24 s.
 7. Deutscher Sportbund Bereich Leistungssport. Nachwuchsleistungssport "Konzept 2012: Leitlinien zur Weiterentwicklung des Nachwuchsleis". Frankfurt: Deutscher Sportbund Bereich Leistungssport, 2012. 31 s.
 8. Deutschen Olympischen Sportbundes Official Website. [online] Available at: <https://www.dosb.de/> [Accessed 22 Okt. 2019].
 9. Hoffmann A, Wulff J. Talent identification and development in Germany: State of play and current tasks. In: Andersen, SS, Houlihan, B. and Ronglan, LT, eds. *Managing Elite Sport Systems: Research and Practice* (Routledge Research in Sport Business and Management), 1st ed. Routledge, 2015: P. 107-125.
 10. Petry K., Streinbach D, Burk V. Germany. In: B. Houlihan and M. Green, eds., *Comparative Elite Sport Development: systems, structures and public policy*, 1st ed. Oxford: Butterworth-Heinemann, 2008: P. 115-146.

Автор для корреспонденции:

Павленко Юрий Алексеевич – д-р наук по физ. воспитанию и спорту, проф., кафедра истории и теории олимпийского спорта, Национальный университет физического воспитания и спорта Украины; Украина, 03150, Киев, ул. Физкультуры, 1
<https://orcid.org/0000-0001-7161-4163>
 uapavl@gmail.com

Corresponding author:

Pavlenko Iurii – Dr. Sc in Physical Education and Sport, prof., History and Theory of Olympic Sports department, National University of Ukraine on Physical Education and Sport; Ukraine, 03150, Kyiv, 1, Fizkultury Str.;
<https://orcid.org/0000-0001-7161-4163>
 uapavl@gmail.com

Поступила 20.05.2020